

Martyna SIEMBIDA

Niepubliczne Przedszkole Językowe „Wyspa Szkrabów” w Lublińcu, Polska

Ocena postępowania bohaterów literackich w oczach dzieci w wieku przedszkolnym

Evaluation literary heroes' behavior by children in school age

Streszczenie

Stopniowe wprowadzanie dzieci w wieku przedszkolnym w świat wartości to zadanie trudne i wymagające pewnej znajomości problematyki aksjologicznej. Pierwsza podróż dzieci po świecie wartości odbywa się zazwyczaj dzięki literaturze pięknej. Współcześnie istnieje wiele nośników wartości, które jednak nie zawsze w pozytywny sposób oddziałują na osobowość wychowanka, przez co nie potrafi on odnaleźć się w otaczającej rzeczywistości społecznej. Dlatego też istotne było ustalenie czy dzieci potrafią ocenić zachowanie bohaterów w aspekcie moralnym a także czy rozumieją pojęcie „wartości”. Ważne było również zbadanie czy dzieci w wieku przedszkolnym mają już ukształtowany pewien system wartości oraz czy potrafią określić to, co jest dla nich najważniejsze. Zadaniem nauczyciela na tym etapie edukacyjnym jest pomoc w odkrywaniu najpiękniejszych wartości, które będą wyznaczały kierunek postępowania wychowanków.

Słowa kluczowe: literatura, wartości, dziecko w wieku przedszkolnym.

Abstract

The gradual introduction of preschool children into the world of values is a difficult task, which requires knowledge of the axiological issues. What is more the first contact with the world of values is done through belles-lettres. Nowadays, we can find examples of values in media, which apparently not always have positive impact on child's personality. Due to this fact children in a school age have often problems with finding themselves in social reality. Therefore, it was important to determine whether the children are able to assess the behavior of the characters in the aspect of moral and if they understand the concept of „value”. It was also important to investigate whether preschool children are able to define what is the most important for them. The teacher's task at this stage of education is to help in discovering the most beautiful values that will determine the behavior and choices of the pupils.

Keywords: literature, values, child preschool.

Wstęp

Współczesny świat niesie ze sobą wiele zagrożeń wynikających głównie z rozwoju technologii informacyjnej oraz wpływu środków masowego przekazu na życie ich najmłodszych odbiorców. Niejednokrotnie treści emitowanych bajek oraz innych programów dla dzieci nie zawierają w swoim przekazie pozytywnych wartości, co więcej, zauważa się nawet pewne formy eksponowania przemocy czy agresji. W takiej sytuacji, gdy dzieci mają łatwy dostęp zarówno do źródeł zamieszczonych w Internecie czy programów telewizyjnych, należy zastanowić się nad walorami edukacyjnymi oglądanych najczęściej programów. Istotne jest przy tym ustalenie czy dzieci na etapie edukacji przedszkolnej rozumieją pojęcie wartości oraz czy potrafią dokonać oceny postępowania bohaterów w aspekcie moralnym. Ponadto, należy zwrócić uwagę na oddziaływanie środowiska wychowawczego, które powinno zwracać uwagę na treści eksponowane w środkach masowego przekazu, literaturze czy filmie, analizować z nimi ich treść oraz odkrywać najpiękniejsze wartości w nich zawarte.

Pojęcie „wartości” towarzyszy człowieczeństwu już od czasów starożytnych, gdzie wówczas prym wiodła Platońska triada wartości, takich jak: dobro, prawda i piękno, które w dzisiejszych czasach odchodzą w zapomnienie. Dlatego tak ważne jest ukierunkowanie na wychowanie do wartości dzieci już na etapie edukacji przedszkolnej. Wśród prac opisujących problematykę wartości nie odnajdziemy jednoznacznej definicji owego pojęcia ze względu na to, że w zależności od dziedziny nauki może być ono rozpatrywane w innych aspektach. W tym przypadku istotne znaczenie ma objaśnienie analizowanego terminu w ujęciu pedagogicznym, gdzie Czesław i Małgorzata Kupisiewiczowie określili wartość jako: „[...] wszystko, co dla danej osoby jest ważne, upragnione, niezbędne a także darzone szacunkiem i uznaniem”¹. Z przedstawionego objaśnienia wynika, że wartość stanowi istotny i ceniony element życia ludzkiego, wyznaczający kierunek naszych działań i dążeń. W płaszczyźnie pedagogicznej termin „wartość” jest rozpatrywany w aspekcie wychowawczym, obejmującym rozwój osobowości dziecka oraz kształtowanie zachowań społecznie pożądanych. W ten sposób omawiane pojęcie przedstawił Mieczysław Łobocki², który podkreślił, że w pedagogice wartości stanowią fundament dla opracowywania zarówno celów nauczania, jak i wychowania. Uwzględnia się tutaj właściwy kierunek rozwoju dziecka a także zachowania ukształtowane w owym procesie. Z kolei Janusz Homplewicz³ dodał, że wartość, będąca dla człowieka czymś cennym, sprawia, że angażuje cały nakład pracy i wolę, aby zmierzać ku wytyczonym wartościom.

¹ Cz. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 189.

² M. Łobocki, *W trosce o wychowanie w szkole*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007, s. 60.

³ J. Homplewicz, *Etyka pedagogiczna*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2000, s. 152.

Według autora, może to decydować o wewnętrznym rozwoju osobowości jednostki, wpływać na jego postawy, działania i doświadczenie życiowe.

Wartości w wychowaniu

W dzisiejszej działalności edukacyjnej coraz częściej szuka się odpowiednich środków czy sposobów na rozwiązywanie problemów natury aksjologicznej. Dlatego też ważne jest, aby położyć nacisk w procesie wychowania na wprowadzanie dzieci w świat wartości. Nauczyciele powinni zatem pomagać wychowankom zrozumieć otaczającą rzeczywistość przez pryzmat pewnego systemu wartości, dzięki któremu będą mogli regulować swoje działania i kierunki dążeń. Dla wychowawców jest to zadanie niewątpliwie kłopotliwe, niosące ze sobą pewne trudności i obawy, jednak odpowiednia znajomość problematyki aksjologicznej oraz zwracanie uwagi na potrzeby i wszechstronny rozwój dziecka, powinno przynieść oczekiwane rezultaty. Często dzieci w wieku przedszkolnym nie potrafią odnaleźć się w otaczającej rzeczywistości, są bezradne i nie potrafią sprostać zadaniom dnia codziennego, co powoduje załamywanie się przyjętego dotychczas systemu wartości. Wprowadzanie edukacji aksjologicznej, już na etapie wychowania przedszkolnego, ma pomóc dzieciom lepiej zrozumieć siebie i otaczającą rzeczywistość, uodpornić się na zmiany cywilizacyjne oraz sprzyjać kształtowaniu systemu wartości, który będzie społecznie pożądany. Działania podejmowane w ramach edukacji aksjologicznej mają wpływać na pozytywne zmiany w osobowości wychowanka i kształtowanie się jego systemu wartości, aby był otwarty na problemy innych ludzi i potrafił zgodnie funkcjonować w społeczeństwie⁴.

Z kolei Bogusław Śliwerski⁵, w jednej ze swoich prac, wprowadził problematykę wychowania wartościowego. Stwierdził on, że wartość wychowania charakteryzuje to, czy wdraża ono wychowanków do prowadzenia wartościowego stylu życia. Nauczyciele, pozwalając dzieciom na poszukiwanie i poznawanie człowieka żyjącego wedle indywidualnego systemu wartości, umożliwiają im w ten sposób tworzenie własnej wizji przyszłości. W związku z tym należy starać się o to, aby uczniowie wykazywali motywację i chęć do samodzielnego odkrywania wartości oraz powinni również cechować się zaangażowaniem, siłą i wytrwałością umysłową. Dlatego istotne jest organizowanie takich warunków życia, które pozwolą dzieciom na swobodne i celowe poszukiwanie wartości. Autor podkreślił również, że w procesie wychowania należy szanować i traktować jednostkę jako wartość, gdzie obiektem wpływów wychowawczych będzie sposób bycia i doświadczenia jednostki, będące wyrazem jej aktywności.

⁴ K. Żuchelkowska, *Świat wartości dzieci kończących edukację przedszkolną*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2012, s. 29–34.

⁵ B. Śliwerski, *Wprowadzenie w życie wartościowe*, „Edukacja i Dialog” 2000, nr 3, s. 10–18.

Opisując wychowanie do wartości pod kątem wychowanków Anna Węgrzyńska⁶ stwierdziła, że istotną rolę w ich rozwoju odgrywa aktywność, która pozwala na samodzielne wykonywanie danych zadań czy czynności. Dokonywanie wyborów ułatwia dzieciom określony system podziału wartości, którego zasadnicze twierdzenie dotyczy tego, że podstawą ludzkiej aktywności jest swobodne, odpowiedzialne i rozumne działanie. Zapewniając wychowankom odpowiednią atmosferę w procesie kształcenia oraz traktując ich w sposób podmiotowy, partnerski a także zapewniając im poczucie bezpieczeństwa, wsparcie, współdziałanie i akceptację, wpływamy na dokonywanie przez nich mądrych wyborów. Autorka podkreśliła, że wychowankowie są zobligowani do stosowania się wobec danej klasyfikacji wartości, zatem: skupienia się na prywatnym życiu z określeniem tego, co uznaje się za istotne i co pragną urzeczywistniać; zaakceptowania danych wartości; wyszukiwanie i stosowanie informacji dotyczących wyborów oraz poznawanie tego, co powoduje radość, daje satysfakcję i łączy się z pozytywnymi doświadczeniami; umacnianie indywidualnych wzorów postępowania. Z kolei odpowiedni i skuteczny proces wartościowania polega na: mądrym, swobodnym, pozbawionym nacisku wyborze z wielu możliwych alternatyw; zaakceptowaniu i pozytywnym określaniu wybranych przez ucznia wartości; konsekwentne działanie zgodne z przyjętymi wartościami i posługiwanie się nimi w danych okolicznościach a także sposobie bycia.

Nośniki wartości

Zgodnie z wymaganiami „Nowej podstawy programowej wychowania przedszkolnego”, wydanej przez Ministerstwo Edukacji Narodowej 30 maja 2014 r. edukacja aksjologiczna opiera się na ukierunkowaniu procesu wychowania na kształtowanie systemu wartości przez wychowanków w taki sposób, aby lepiej odróżniały dobro od zła⁷. Realizacji wyżej wymienionego celu sprzyja literatura dziecięca, bogata w wartości zawarte w utworach przeznaczonych dla najmłodszych odbiorców. Współcześnie istnieje wiele rodzajów literatury przeznaczonej dla małych dzieci, należy jednak zwrócić uwagę przede wszystkim na te, które niosą ze sobą określone wartości wychowawcze. Poprzez literaturę wychowanek powinien poznać całe bogactwo wartości pięknych i nadających sens naszemu życiu. Dlatego właściwy dobór literatury, uwzględniający możliwości rozwojowe dzieci, sprzyja kształtowaniu ich osobowości i charakteru a także wpływa na rozwijanie pozytywnej postawy wobec siebie, jak i otaczającego świata. Ważne jest również odpowiednie przygotowanie nauczyciela, aby mógł on za pomocą literatury wdrażać dzieci w świat wartości, oddziałując tym samym na ich sferę emocjonalną czy behawioralną.

⁶ A. Węgrzyńska, *Jaka edukacja, czyli o wprowadzaniu uczniów w świat wartości*, „Życie Szkoły” 2004, nr 4, s. 331–334.

⁷ MEN, Podstawa programowa wychowania przedszkolnego, Dz. U. z 2014 r., poz. 803.

Wielu autorów zajmujących się literaturą dla dzieci wykazało, że odgrywa ona znaczącą rolę w życiu małego dziecka i może mieć istotny wpływ na jego dalszą egzystencję czy postępowanie. Początkowa edukacja dziecka zazwyczaj związana jest z przyswajaniem treści bajek, które ze względu na swój specyficzny charakter należą do piśmiennictwa dydaktycznego, a tym samym zawierają wartość wychowawczą. Poszukiwanie ukrytego sensu utworu skłania czytelnika do refleksji nad otaczającym światem, życiem a także relacjami międzyludzkimi. Bajki wpływają nie tylko na rozwój wyobraźni dziecka, która umożliwia balansowanie między fikcją a rzeczywistością, lecz w dużej mierze wpływają na twórcze myślenie i rozmaite procesy psychiczne. Ponadto, wychowanek rozumiejąc przekazywane mu treści i słuchając ich z uwagą łączy fakty, zdarzenia oraz związki przyczynowo-skutkowe, co jest istotną umiejętnością w dalszym procesie edukacji⁸.

Przedstawiony w bajkowym świecie ład moralny systematyzuje sposób postrzegania rzeczywistości przez dziecko a tym samym wzmacnia wiarę w istnienie uniwersalnych wartości, jak dobro, prawda czy sprawiedliwość. Niejednokrotnie mały odbiorca, identyfikując się z bohaterami bajki, doświadcza i odkrywa własne stany emocjonalne, ucząc się dzięki temu rozpoznawać uczucia, nazywać je i we właściwy sposób klasyfikować. Przeżycia postaci występujących w utworze wpływają na kształtowanie się osobowości dziecka, dokonywanie samooceny własnego postępowania czy też zestawianie go z zachowaniami reprezentowanymi przez wzór osobowy. Szczególną wartość wychowawczą posiadają bajki przedstawione za pomocą teatryku czy w formie pogadanki. W pierwszym przypadku siła oddziaływania jest znaczna ze względu na całe bogactwo doznań estetycznych i środków ekspresji. Jednakże, przez zastosowanie pogadanki, podopieczny w dialogu z wychowawcą czy też z innymi dziećmi uczy się cierpliwości, oczekując na możliwość zabrania głosu. W ten sposób dziecko pokonuje swoją nieśmiałość i staje się odważniejsze w samodzielnym wyrażaniu własnego zdania. Dodatkowo przyjmuje się, że inscenizowanie bajek stanowi również źródło dziecięcej zabawy i aktywizuje dziecko. Istotny jest jednak właściwy dobór utworu i odpowiednie przygotowanie do podjęcia zabawy. Inscenizowanie zabaw na podstawie literatury dla dzieci sprawia, że wychowankowie wchodzą w rozmaite role, doświadczając tym samym niezapomnianych przeżyć, które silnie oddziałują na ich osobowość, zwłaszcza dzięki stylizacji, dekoracjom czy ekspresji muzyczno-ruchowej⁹.

Ponadto, w dobie silnego oddziaływania środków masowego przekazu, niezbędne jest, aby dzieci posiadały pewne predyspozycje, zachęcające je do czytania. Ważne jest zatem, aby wychowanek, mimo wielu atrakcyjnych propozycji wykorzystania swojego wolnego czasu, sięgnął po książkę, co będzie wyrazem

⁸ F. Dyka, *Wartości moralne bajek i ich miejsce w edukacji wczesnoszkolnej*, „Biblioteka w Szkole” 1999, nr 3, s. 1–2.

⁹ Ibidem, s. 1–2.

jego wewnętrznej potrzeby. Potrzeby te mogą przyjmować rozmaity charakter, w zależności od indywidualnych właściwości każdego dziecka. Mogą to być potrzeby: wzorów bądź zachowań; wiedzy o otaczającym świecie; rozrywki lub kompensacji; estetyczne oraz czytania jako nawyku. Te ostatnie mogą sprawić, że w przyszłości czytanie literatury stanie się czynnością profesjonalną i będzie wówczas stanowiła dla czytelnika wartość odczuwaną. Dlatego tak istotne jest wyrabianie od najmłodszych lat nawyku czytania dla przyjemności oraz pobudzanie zainteresowań czytelniczych dzieci¹⁰.

Rozmowa z dzieckiem na temat wartości, może przysporzyć wiele trudności, dlatego lektury mogą w dużym stopniu pomóc dorosłym, aby pociecha zrozumiała w odpowiedni sposób to, co chcemy przekazać. Zdaniem autorek książki *Wychowanie przez czytanie*¹¹, codzienny kontakt z lekturą staje się nauczaniem wartości i sprzyja podejmowaniu wspólnej rozmowy z dzieckiem. Dzięki literaturze przeznaczonej dla najmłodszych odbiorców możemy uwrażliwić wychowanków na wartości najpiękniejsze i dobre oraz przestrzec przed złem, którego obecnie w świecie jest tak dużo. Autorki zaprezentowały i opisały wartości, z którymi najczęściej spotyka się dziecko w literaturze dziecięcej, mianowicie są to wartości, takie jak: szacunek; uczciwość; odpowiedzialność; odwaga; samodyscyplina; pokojowość; sprawiedliwość; szczęście, optymizm, humor; przyjaźń i miłość; solidarność; piękno oraz mądrość. Można zatem zauważyć jak wielki zbiór wartości dziecko może odkryć w literaturze oraz jak silnie mogą oddziaływać na jego osobowość i przyszłe życie. Istotne jest skłanianie pociechy do rozmowy o danym utworze, aby stwierdzić czy we właściwy sposób pojmuje charakter danych wartości a następnie ich urzeczywistnienie w zachowaniu. Dlatego zadaniem rodziców, jak i wychowawców jest przemyślany dobór literatury oraz troszczenie się o to, aby dziecko od najmłodszych lat sięgało po książki niosące ze sobą jak najwięcej wartości wychowawczych.

Inny, równie ważny nośnik wartości, stanowi odpowiedni wzór osobowy wychowawcy czy rodziców. Od najmłodszych lat dziecko stara się odnaleźć wśród bliskich osób autorytet moralny, który w znaczny sposób będzie oddziaływać na jego osobowość, poglądy czy postawy. Wychowanek przyswaja najczęściej wartości demonstrowane przez środowiska wychowawcze, poprzez naśladownictwo, gdzie, poznając dane normy społeczne, dziecko tworzy własny system wartości w oparciu o obserwację otaczającej rzeczywistości.

Obecnie zauważalnym i popularnym nośnikiem wartości, wpływającym na rozwój dzieci i młodzieży, stały się media elektroniczne, takie jak: Internet, komputer, telewizja czy sieci telefonii komórkowej, stanowiące nieodzowną część życia ludzkiego. Współcześnie środki masowego przekazu wzbogacają jednostki o nową wiedzę, umiejętności, wiadomości, lecz często stanowią także

¹⁰ B. Burczak, *Książka wartością uznawaną i odczuwaną*, „Biblioteka w Szkole” 2001, nr 2, s. 3.

¹¹ I. Koźmińska, E. Olszewska, *Wychowanie przez czytanie*, Wydawnictwo „Świat Książki”, Warszawa 2011, s. 231–261.

źródło zagrożeń dla młodych odbiorców. Istotne jest zatem, aby zarówno nauczyciele, jak i rodzice zwracali szczególną uwagę na oglądane przez dzieci programy telewizyjne i eksponowane w nich treści, aby tym samym chronić wychowanków przez negatywnym wpływem mass mediów¹².

Ocena postępowania bohaterów literackich w oczach dzieci w wieku przedszkolnym w świetle wyników badań

Aby dowiedzieć się jak dzieci w wieku przedszkolnym oceniają postępowanie innych, przeprowadzono badania w 25-osobowej grupie dzieci 5-, 6-letnich, gdzie głównej analizie zostało poddanych 23 wychowanków. Celem badań było ustalenie czy i w jaki sposób dzieci w wieku przedszkolnym potrafią ocenić zachowanie bohaterów występujących w danym utworze literackim w aspekcie moralnym oraz czy rozumieją znaczenie słowa „wartość”. Przed rozpoczęciem analizowania utworów literackich, w zakresie oceny postępowania danych bohaterów utworów literatury dziecięcej, zapytano dzieci w wieku przedszkolnym, co według nich oznacza słowo „wartość” oraz jakie mają skojarzenia z tym słowem. W celu ułatwienia przedstawienia uzyskanych odpowiedzi, posłużono się kategoryzacją. Uzyskane wyniki ilustruje tabela 1.

Tabela 1. Rozumienie słowa „wartość” przez dzieci w wieku przedszkolnym

N = 23

Lp.	Rozumienie słowa „wartość”	Liczba wskazań	[%]
1.	Coś, co dużo dla kogoś znaczy	1	4
2.	Okazywanie uczuć	3	13
3.	Zachowania akceptowane społecznie	5	22
4.	Zdrowe jedzenie	2	9
5.	Codzienne czynności	2	9
6.	Pieniądze, złoto, waga	5	22
7.	Nie wiem	7	30

Wyniki nie sumują się, możliwość wielokrotnych odpowiedzi.

Źródło: badania własne.

Na podstawie uzyskanych wyników badań można stwierdzić, że zdecydowana większość grupy przedszkolnej nie wie, co oznacza słowo „wartość”, co stanowi tym samym największą liczbę wskazań. Mniejsza grupa badanej popu-

¹² C. Langier, *Literatura piękna jako nośnik wartości w wychowaniu małego dziecka*, [w:] *Nauczyciel–kreator rzeczywistości edukacyjnej. Kształcenie, teoria, praktyka nauczycielska*, U. Szuścik (red.), ATH, Bielsko-Biała 2013, s. 229–238.

lacji przedszkolaków wyjaśniła wskazany termin, odnosząc się do zachowań społecznie akceptowanych, np. „Wartość to znaczy, że się kogoś nie bije, nie dokucza, nie szarpie”; „Wartość to znaczy, że trzeba być grzecznym, słuchać mamy i pani”; „Wartość to znaczy, że się przeprasza” oraz wskazała wartości materialne, takie jak pieniądze i złoto, np. „Wartość to stawki złota. To znaczy, że ktoś jest szczęśliwy z pieniędzy”. Badana grupa przedszkolna wyjaśniała znaczenie tego terminu, odnosząc się do okazywania uczuć, że „wartość to znaczy, że ktoś jest dla kogoś miły” a także wskazując na wykonywanie czynności dnia codziennego, zwłaszcza tych przyjemnych dla dzieci, np. „wartość to znaczy tańczyć, rysować”; „odpoczywać, bawić się” a także do zdrowego jedzenia, które, według wychowanków, jest wartościowe. Jedna z osób badanych stwierdziła, że wartość to „coś, co dużo znaczy, np. dla kogoś mama dużo znaczy”, co tym samym stanowi najmniejszą liczbę wskazań. Biorąc pod uwagę uzyskane informacje na temat wartości, można stwierdzić, że próby wyjaśnienia przez dzieci wskazanego pojęcia odnosiły się do relacji interpersonalnych w grupie rówieśniczej, ich własnego doświadczenia czy sytuacji z życia codziennego.

Kolejne pytanie nawiązujące do problematyki wartości, które zadano dzieciom dotyczyło tego, co według nich jest najważniejsze. Poproszono zatem wychowanków, aby wskazali obiekt, który, według nich, jest w ich życiu najważniejszy. W celu ułatwienia przedstawienia uzyskanych odpowiedzi posłużono się kategoryzacją. Uzyskane dane zostały przedstawione w tabeli 2.

Tabela 2. Najważniejsza wartość dla dziecka w wieku przedszkolnym

N = 23

Lp.	Najważniejsza wartość	Liczba wskazań	[%]
1.	Rodzina	14	61
2.	Zabawki i inne przedmioty	2	9
3.	Przyjaciół	2	9
4.	Zdrowie	1	4
5.	Zabawa	3	13
6.	Nie ma nic takiego	1	4
Razem		23	100

Źródło: badania własne.

W świetle uzyskanych wyników badań, w oparciu o opinię dzieci w wieku przedszkolnym, najważniejszą wartością jest rodzina, do której zaliczono takie odpowiedzi, jak: „mama”, „tata”, „siostra”, „brat”, „wujek”, „dziadek”, „kuzyn” oraz „pies”, będący członkiem rodziny. Mniejszą liczbę wskazań uzyskały wartości, takie jak: „zabawa”, „przyjaciół” a także „zabawki” oraz inne, cenne przed-

miotły dla dziecka. Jeden z wychowanków stwierdził, że najważniejsze jest dla niego obecnie branie leków, ponieważ jest chory, co stanowi najmniejszą liczbę wskazań oraz stwierdzenie kolejnego przedszkolaka, że „nie ma nic takiego”, co by było dla niego najważniejsze. Uzyskane wyniki mogą świadczyć o tym, że dla większości dzieci priorytetową wartością, na tym etapie rozwoju, jest rodzina, natomiast pozostałe informacje udzielane przez dzieci odnosiły się do tego, co dzieje się „tu i teraz” a także odzwierciedlały aktualne samopoczucie i stan zdrowia.

Przechodząc do oceny postępowania bohaterów literackich w oczach dziecka w wieku przedszkolnym odpowiednim momentem do przeprowadzenia analizy było wyjście dzieci do Miejskiego Domu Kultury na spektakl pt. „Czerwony Kapturek”, przygotowany przez Narodowy Teatr Edukacji im. Adama Mickiewicza we Wrocławiu. Możliwość uczestniczenia wychowanków pozwoliła nie tylko na analizowanie utworu pod kątem oceny postępowania bohaterów, ale również na zaobserwowanie reakcji dzieci na poszczególne postacie, scenografię, grę światła czy zaprezentowane utwory muzyczne. W trakcie spektaklu można było zauważyć radość i uśmiech na twarzach dzieci, jak również negatywne emocje, wywołane przez zastosowane efekty czy też samych bohaterów. Dzieci, wyrażając swoje odczucia, po spektaklu potrafiły uzasadnić, co podobało im się w bajce a co nie. Pozytywne emocje wywołali bohaterowie dobrzy, którzy stale nawiązywali kontakt z publicznością, śpiewane piosenki czy komizm. Biorąc pod uwagę opinię wychowanków odnośnie do tego, co im się nie podobało stwierdzili oni, że było to „zabicie wilka, ponieważ nie wolno krzywdzić zwierząt”, „piosenki śpiewane przez wilka, ponieważ były straszne”, „wilk, który zjada babcię, bo były to niemiłe i straszne”. Ponadto, negatywne reakcje towarzyszyły dzieciom podczas przygaszania światła, zmianie światła oraz przy zbyt głośnych efektach dźwiękowych, zapowiadających chwile grozy, ponieważ dzieci okazywały strach. Podczas analizowania postępowania samych bohaterów spektaklu do pozytywnych postaci dzieci zaliczyły: 1) *Czerwonego Kapturka*, ponieważ: „dbał o babcię”, „niósł babci lekarstwo jak była chora”, „dziewczynka była radosna i wesoła”, „podobało mi się jak śpiewała piosenki”; 2) *Wiewiórkę*, ponieważ: – „ostrzegły Kapturka, że ma nie wchodzić do domku babci, bo jest tam wilk”, „były wesołe i bawiły się z Kapturkiem”, „były śmieszne i śpiewały wesołe piosenki”; 3) *Muchomora* (*narrator*), ponieważ: „był miły dla dzieci”, „opowiadał bajkę”, „był śmieszny i tańczył”, „ostrzegł Kapturka przed wilkiem”; 4) *Mamę Czerwonego Kapturka*, ponieważ: „była dobra”, „posłała leki i ostrzegała dziewczynkę, żeby się nie zatrzymywała, uważała na obcych i nie schodziła z drogi”; 5) *Babcię*, ponieważ: „była dobra”, „tańczyła i troszczyła się o wnuczkę”. Dużo kontrowersji wśród przedszkolaków wywołała postać Gajowego, którego ocena nie była jednoznaczna, ponieważ, według dzieci, z jednej strony był dobry, ponieważ „chciał obronić Babcię i Kapturka” a z drugiej strony był zły, ponieważ „chciał zabić wilka i zrobiłby mu krzywdę a zwierząt się nie krzywdzi”. Jedynym złym

bohaterem, w ocenie dzieci w wieku przedszkolnym, był wilk, ponieważ: „zrobił krzywdę babci i Kapturkowi”, „kłamał”, „udawał babcię”, „wilki to złe zwierzęta i groźne”. Na podstawie uzyskanych opinii od dzieci można stwierdzić, że potrafią one odróżnić postępowanie dobre od złego a także wiedzą, że nie należy kłamać, ponieważ może nas kiedyś spotkać za to kara. Wychowankowie zapytani o wnioski oraz o to, czego nas uczy ta bajka stwierdzili, że uczy ich tego, aby: „uważać na wilki i niebezpieczeństwo”, „słuchać mamy i nie chodzić samemu po lesie”, „nie otwierać drzwi nieznanym osobom”, „być dobrą osobą”, „nie jeść muchomorów, bo są trujące”.

Kolejnym utworem, wykorzystanym w pracy z dziećmi do oceny zachowania występujących w nim bohaterów, była historia zajaczka posiadająca w swoim przekazie przysłowie „Prawdziwych przyjaciół poznaje się w biedzie” autorstwa Doroty Strzezińskiej-Więckowiak¹³. Zajązek, będący tytułowym bohaterem, zawsze pomagał wszystkim innym mieszkańcom lasu, był dobrym i troskliwym przyjacielem, do którego każdy zawsze mógł zwrócić się o pomoc. W wyniku choroby tytułowy bohater sam potrzebował pomocy, ale nikt o nim nie pamiętał. Jedynym dobrym przyjacielem okazał się Borsuk, który odwiedzał zajaczka i pielęgnował go w czasie choroby. Odwołując się do przeanalizowanego z dziećmi utworu zadano wychowankom pytanie czy warto pomagać sobie nawzajem. W celu ułatwienia przedstawienia uzyskanych odpowiedzi, posłużono się kategoryzacją, co ilustruje tabela 3.

Tabela 3. Pozytywny stosunek wobec pomagania, według opinii dzieci w wieku przedszkolnym

N = 23

Lp.	Oferowanie pomocy innym	Liczba wskazań	[%]
1.	Jest to dobry uczynek	3	13
2.	Osobie, której pomagamy jest szczęśliwa i wdzięczna za pomoc	12	52
3.	Zyskujemy aprobatę społeczną	5	22
4.	Przyjaźń jest najważniejsza	1	4
5.	Nikt nie cierpi i nie ma kłopotów	4	17
6.	Praca nad swoim zachowaniem	1	4
7.	Brzydko jest jak się nie pomaga	2	9

Wyniki nie sumują się, możliwość wielokrotnych odpowiedzi.

Źródło: badania własne.

Na podstawie uzyskanych informacji wynika, że według opinii dzieci w wieku przedszkolnym warto pomagać, ponieważ „ktoś może być szczęśliwy

¹³ D. Strzezińska-Więckowiak, *Rymowanki polskie: przysłowia dla dzieci*, Wydawnictwo SBM Sp. z o.o., Warszawa 2013, s. 44–45.

i wdzięczny za to, że ktoś pomaga”, co stanowi tym samym największą liczbę wskazań. Dzieci stwierdziły, że pomaganie jest dobre, że możemy oferować swoją pomoc, jeżeli ktoś ma problem, dzięki czemu danej osobie poprawi się samopoczucie. Zgodnie z opinią wychowanków dobrze jest również pomagać, bo wówczas dostajemy pochwały, jeżeli na przykład pomożemy rodzicom w wypełnianiu codziennych obowiązków lub jeżeli dzieci dbają o porządek wokół siebie. Inne odpowiedzi, wskazane przez dzieci, dotyczyły tego, że jeśli pomagamy, to „wtedy mamy mniej kłopotów i robimy wszystko razem” a przy okazji wykonujemy dobry uczynek. Z kolei dwoje dzieci stwierdziło, że nie jest dobrze, jeżeli nie pomagamy, ponieważ np. „jak ktoś się przewróci to trzeba mu pomóc a jak ktoś nie pomoże to jest bardzo brzydko”. Inne dwie osoby z grupy przedszkolnej stwierdziły, że warto pomagać dlatego, że przyjaźń jest najważniejsza oraz dlatego, że pozwala nam to pracować nad swoim zachowaniem, co tym samym stanowi najmniejszą liczbę wskazań.

W ostatnim pytaniu skierowanym do dzieci w wieku przedszkolnym, odnoszącym się do oceny postępowania bohaterów utworów literackich czy też bajek lub baśni, było poproszenie o wskazanie pozytywnego i negatywnego bohatera, którego znają z uzasadnieniem swojego wyboru. W celu ułatwienia przedstawienia uzyskanych odpowiedzi posłużono się kategoryzacją, co ilustruje tabela 4 i 5.

Tabela 4. Wskazanie przez dzieci pozytywnego bohatera z bajki lub baśni

N = 23

Lp.	Pozytywny bohater bajki lub baśni	Liczba wskazań	[%]
1.	Czerwony Kapturek	3	13
2.	Spiderman	6	27
3.	Batman	2	9
4.	Królewna Śnieżka	2	9
5.	Kai i Rycerz z Lego Ninjago	2	9
6.	Psi Patrol	1	4
7.	Brygada RR	1	4
8.	Pracuś	1	4
9.	Księżniczka Zosia	1	4
10.	Koko i Jojo	1	4
11.	Superbohaterki z Barbie; Lalki	2	9
12.	Nie wiem	1	4
Razem		23	100

Źródło: badania własne.

W oparciu o uzyskane wyniki badań, można stwierdzić, że wśród pozytywnych bohaterów bajek lub baśni dla dzieci pojawiły się postacie, które były dobre dla innych osób, ratowały świat czy też wykonywały dobre uczynki. Biorąc pod uwagę zgromadzone informacje można zaobserwować, że wychowankowie wymieniali najczęściej bohaterów bajek współczesnych oraz seriali animowanych, powstałych na bazie klocków LEGO. Świadczy to zatem o tym, że dzieci w wieku przedszkolnym oglądają bajki, które są obecnie popularne wśród przedszkolaków, niezależnie od tego, jakie treści przekazuje dany utwór. Ponadto, z odpowiedzi dzieci wynika, że oglądane przez nich bajki odpowiadają ich aktualnym zainteresowaniom.

Dzieci w wieku przedszkolnym wymieniające negatywnych, złych bohaterów bajek lub baśni przeznaczonych dla najmłodszych odbiorców uzasadniali swój wybór tym, że najczęściej postacie te chciały kogoś skrzywdzić, dokuczały, biły się z innymi, chciały kogoś zjeść, źle traktowały drugą osobę a nawet kradły. Ponadto wyróżnieni przez dzieci bohaterowie zazwyczaj posiadali „złe moce”, pochodzili ze złego świata lub ubrani byli na czarno, co często wywołuje negatywne emocje u małego odbiorcy. Jeden z wychowanków nie potrafił wskazać żadnego pozytywnego ani negatywnego bohatera z bajki lub baśni, co może wynikać z braku przejawiania jakichkolwiek zainteresowań czytelnicznych u dziecka.

Tabela 5. Wskazanie przez dzieci negatywnego bohatera z bajki lub baśni

N = 23

Lp.	Negatywny bohater bajki lub baśni	Liczba wskazań	[%]
1.	Wilk z bajki „Trzy Świnki”	3	13
2.	Wilk z „Czerwonego Kapturka”	4	17
3.	Lego Ninjago	3	13
4.	Czarny Spiderman	4	17
5.	Baba Jaga z „Jasia i Małgosi”	2	9
6.	Gargamel	1	4
7.	Pit z „Myszki Miki”	1	4
8.	Mococha z „Królewny Śnieżki”	1	4
9.	Urszula z „Syrenki Ariel”	1	4
10.	Złodziej z bajki „Policja”	1	4
11.	Duch złodziej z bajki „Jack i Piraci”	2	9
12.	Nie wiem	1	4

Wyniki nie sumują się, możliwość wielokrotnych odpowiedzi.

Źródło: badania własne.

Analizując uzyskane informacje od dzieci na temat bohaterów znanych im bajek lub baśni, można stwierdzić, że potrafią ocenić zachowanie bohaterów literackich i wskazać zachować dobre i złe. Ponadto, dzieci 5-, 6-letnie uzasadniły swój wybór bohatera mając świadomość tego, że dane zachowanie było złe lub dobre w aspekcie moralnym.

Podsumowanie

Współczesna rzeczywistość skłania nas do refleksji na temat, co jest dla nas w życiu najważniejsze oraz wedle jakich wartości należy kierować swoje życie. Problem ten może dotyczyć dzieci już na etapie edukacji przedszkolnej, jeżeli mają trudności z odróżnianiem zachowań dobrych od złych. Dlatego istotne jest, aby za pośrednictwem literatury dziecięcej wprowadzać stopniowo w świat wartości oraz podejmować dialog z dzieckiem na temat postępowania bohaterów występujących w utworze. Ważne jest również, aby wybierać utwory czy seriale animowane, które posiadają walory edukacyjne oraz posiadają w swojej treści pewne wartości. Przyczyni się to do tego, że dzieci lepiej zrozumieją otaczającą ich rzeczywistość a także sytuacje społecznie, które pojawiają się w życiu codziennym.

Bibliografia

- Burczak B., *Książka wartością uznawaną i odczuwaną*, „Biblioteka w Szkole” 2001, nr 3.
- Dyka F., *Wartości moralne bajek i ich miejsce w edukacji wczesnoszkolnej*, „Biblioteka w Szkole” 1999, nr 3.
- Homplewicz J., *Etyka pedagogiczna*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2000.
- Koźmińska I., Olszewska E., *Wychowanie przez czytanie*, Wydawnictwo „Świat Książki”, Warszawa 2011.
- Kupisiewicz Cz., Kupisiewicz M., *Słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Łobocki M., *W trosce o wychowanie w szkole*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007.
- MEN, Podstawa programowa wychowania przedszkolnego, Dz. U. z 2014 r., poz. 803.
- Strzezińska-Więckowiak D., *Rymowanki polskie: przysłowia dla dzieci*, Wydawnictwo SBM Sp. z o.o., Warszawa 2013.
- Szuścik U. (red.), *Nauczyciel–kreator rzeczywistości edukacyjnej. Kształcenie, teoria, praktyka nauczycielska*, ATH, Bielsko-Biała 2013.
- Śliwerski B., *Wprowadzanie w życie wartościowe*, „Edukacja i Dialog” 2000, nr 3.
- Węgrzyńska A., *Jaka edukacja, czyli o wprowadzeniu uczniów w świat wartości*, „Życie Szkoły” 2004, nr 5.
- Żuchelkowska K., *Świat wartości dzieci kończących edukację przedszkolną*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2012.